

Horváth Iringó

Kolozsvár

Déva és Hátszeg református egyházközségeinek 18. századi textíliái

A cikkhez kiválasztott két kisváros – Déva és Hátszeg – a volt Hunyad-Zarándi Egyházmegye települései közé sorolható. Az itt található református gyülekezetek jellemzői közé tartozik az is, hogy több közülük már a 18. század folyamán apadó lélekszámú egyházközségnek számított. Ez a folyamat még hangsúlyozottabb a 20. században, amikor több gyülekezet is megszűnik, eszközeinek egy része (klenódiumok és textíliák) az említett két egyházközség tulajdonába került. Ez nagyon jól nyomon követhető a feliratos tárgyak, például a klenódiumok esetében (a textíliák viszont csaknem teljesen elpusztultak). Ily módon a dévai ingóságok közé Marossillyéről, Marossolymosról és Marosnémetiből kerültek tárgyak,¹ Klopotiva, Fehérvíz, Nagypestyén, Oláhbrettye és Tustya úrasztali készleteinek egy része pedig Hátszegen található.²

A 18. századi, évenként ismétlődő vizitációk több alkalommal megemlítik a kegytárgyakat, de leggyakrabban a feljegyzések csak arra vonatkoznak, hogy megvannak-e hiányosság nélkül, és legfeljebb arról emlékeznek meg, hogy ki adományozott újonnan terítőt, keszkenőt vagy éppen valamilyen klenódiumot. Mégis vannak esztendő, amikor részletesebb összeírással is találkozunk, általában az 1790-es évek folyamán. Ezek alapján alkothatunk fogalmat arról, hogy milyen textíliák és milyen számban léteztek a gyülekezetekben, és néhol arra is találunk utalást, hogy mire használhatták ezeket a tárgyakat.

Fehérvízen 1796-ban jegyezték fel a legtöbb textíliát, összesen 2 abroszt, 6 keszkenőt és 1 szószéktakarót.³ A textíliák többsége hímzett volt, vászon alapra készültek, és leggyakrabban selyem- és fémfonállal varrták ki a mintát. Több esetben azt is lejegyezték, hogy ki adományozta ezeket a darabokat, bár a jegyzék egyetlen feliratos textíliát sem említ. A klenódiumok a hátszegi gyülekezethez kerültek, és feltételezhetjük, hogy a textíliákat is itt kellene keresnünk, de sajnos, mára ott sem találjuk nyomukat.

Klopotiva is hasonlóképpen több 18. századi textíliával rendelkezett, amelyek közül mára egyet sem sikerült azonosítanunk. A korabeli vizitációk a század utolsó harmadában többször is részletesen leírják az Úr asztalához tartozó készleteket. Ezek közül is talán az 1796-os a legrészletesebb. Ez 4 abroszt említ, amelyek közül kettőn volt olvasható monogram és évszám, egy pedig kerek volt. A 4 keszkenő közül egyen ugyan csak monogram és évszám volt látható, többijüket meg fémszállal díszítették. Ezekon kívül felsorolnak még 1 pulpitusra való kendőt és 1 prédikáló székre való takarót is.⁴

¹ Marossolymos és Marosnémeti textíliáira vonatkozóan ld.: Buzogány D.–Ősz S. E.: *A hunyad-zarándi egyházközségek történeti katasztere*. I–II–III. Kolozsvár 2003–2007. [A továbbiakban: Buzogány–Ősz]

² Nagypestyén, Oláhbrettye és Tustya textíliáira vonatkozóan ld.: Buzogány–Ősz 2007.

³ Uo. 2003. 315–316.

⁴ Uo. 2005. 244–246.

A dévai egyház tárgyai közé kerültek a marosillyei klenódiumpok és textíliák, utóbbiak között az 1795. évi vizitáció 4 abroszt, 8 keszkenőt és 1 kendőt⁵ számolt össze.⁶ Csaknem valamennyit színes selyemmel és skófiummal hímeztek. Érdekesség is akadt közöttük: *Egy gyolcs, négy szegéletin fekete sellyem és aranyos függő rózsás keszkenő.*⁷ Az olyan keszkenőt, amelynek sarkain bojt vagy horgolt díszítmény függött, hétköznapi is használtak, amint azt 17. századi ábrázolások is tanúsítják. Nagyon kis számban maradt ránk ilyen emlékegy – feltehetően sérülékenysége miatt. Egy dunaalmási kendőről közöl fényképet Palotay Gertrúd,⁸ egy darab található az Iparművészeti Múzeum tulajdonában,⁹ és egy a Nagyernyei Református Egyházközségnél. Az utóbbi anyaga selyem, sarokdíszítményeit kék selyemszálból és fémszálból horgolták. A keszkenő közepén az 1726-os évszám olvasható.

A Déván felvett 18. századi vizitációs jegyzőkönyvben nem találunk egyetlen felsorolást sem, amely textíliára utalna, így sajnos, képet sem alkothatunk arról, hogy milyen lehetett ez az anyag. Segítségünkre lehetnek a Debreczeni László vázlatlapjai, amelyek néhány sorban említenek egy-egy 1930-ig megmaradt darabot. A vázlatfüzetet lapozgatva két terítőről szerzünk tudomást, amelyek közül egyiket ma is használja a gyülekezet. A másik a 17. század második felében készült, széleire törökös mintát hímeztek, több soros felirat volt látható a közepén. Ez mára nincs az egyházközség tulajdonában, ám a vázlatos leírás és rajz mellett fehér-fekete fénykép is készült róla, amelyet többször is közöltek.¹⁰ Színvilágát viszont már csak hozzávetőlegesen idézhetjük fel a vázlatrajzra jegyzett betűk alapján.

Ezek a lapok őrizték meg az emlékét egy szószéktakarónak és egy kendőnek is, amelyeket ugyancsak 17. századnak datált Debreczeni, valamint több kisebb foszlányra is akadt, ezek közül csak egyet írt le részletesebben.¹¹

A ma is Déván látható úrasztali terítőt (198x174 cm) két lenvászon szélből (88 és 88,5 cm) állították össze. Díszítését a terítőt keretező csipke és a csaknem valamennyi részletében azonos hímezett motívum jelenti. Ennek anyaga sodoratlan ekrü színű selyemszál és aranyozott lyoni fémszál. Hímzés technikáját tekintve lapos öltéssel, valamint hamis lapos öltéssel – a fémfonal esetében a leggyakoribb –, vagdalásos és szálhúzásos részletekkel találkozunk.

A csipke motívumrendszere alkalmazkodik a terítő egészéhez, amennyiben ez is növényi elemekkel rendelkezik, és a hullámvonal íveiben rozettákkal találkozunk.

A hímező a motívumokat a sarkokon és az oldalak közepén helyezte el. Csaknem valamennyi esetben azonos méretű és megoldású rozettát látunk. Kivételt csak a terítő közepén található motívum képez, amely méretében nagyobb, felirat és olaszkoszorú egészíti ki.

⁵ Az összeírások következetesen használják a *kendő* szót az éneklőszék takarókra.

⁶ Buzogány–Ósz, 2005. 466–467.

⁷ Uo. 466.

⁸ Palotay Gertrúd: A magyar református templomok úrasztali terítői. In: *Magyar Református Templomok* I. Szerk. Kováts J. István. Atheneum, Bp. 1942. 310. 48. ábra.

⁹ László Emőke: *Vászonalapú reneszánsz és barokk hímzések*. „Az Iparművészeti Múzeum Gyűjteményei II.” Iparművészeti Múzeum, Budapest 2001. 138.

¹⁰ Palotay G.: *i. m.* 1942. 302. vagy Debreczeni L.: *Vázlatkönyvek*. „Darkó–Debreczeni Gyűjtemény”, Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár, Kolozsvár 1930. 15.

¹¹ Debreczeni L.: *i. m.* 1930. 16.

A rozetta közepét kör alakúra vágták, és az így kialakított felületet pókozással díszítették. Ezt a felületet karéjosan kialakított, technikában váltakoztatott – szálhúzásos hímzés, mintázott lapos öltés – szirmok veszik körül.

A középső motívum hangsúlyosabb kialakítású a méretének, valamint a körülötte látható olaszkoszorúnak köszönhetően. Ez utóbbi elem tulajdonképpen leveles formák egymást követő alakjából és virágokból épül fel, melyek a tengelyek irányában helyezkednek el. Itt is megfigyelhetjük a kör alakú kivágások pókozással történt díszítését.

A rozetta és az olaszkoszorú között található a majuszkulás, rövidítéseket tartalmazó felirat, amelyet fémszállal hímeztek:

T[ekintetes]:N[emes]:BAR[tsai]:ABR[ahám]:UR:KEDV[es]:HITES TÁRSA EZT °
T[ekintetes]:N[emes]:KEND[effi]:ANNA ·ISTEN DICSŐSSEGERE, A ° DEVAI
ECCLESIANAK AJANLOTTA AN~[n]O ° 1703 DIE ·8:APRIL:GLORIA SIT
DEO: ° VARRO FERENCZ ALT[al]:

Ebből a feliratról bizonyosodhatunk meg, hogy a textília adományozója malomvízi Kendeffi Anna, aki nagybartsai Bartsai Ábrahám „főcurator”-nak¹² volt második felesége, és 1703. április 8-án ajándékozta meg a dévai református gyülekezetet egy úrasztali terítővel. További információt nyújt a felirat második sora: VARRO FERENCZ ALT[al], amely a terítő tulajdonképpeni készítőjét nevezi meg, aki hivatásos hímző volt.

A textíliát napjainkban is használják az úrasztal megterítésekor. Ennek is tulajdonítható, hogy a selyemfonal több helyen kikopott, a fémszál elfeketedett, az alapanyagban is hiányokkal találkozunk. A felületen javítások láthatók: a len alapot több helyen fehér fonállal foltozták meg. Leltárszáma nincs, a szükségzavú leltárkönyv¹³ sem nyújtott volna sok segítséget, ha nem tüntetik fel az évszámot. Ez alapján viseli a 183. leltári számot.

Déván még egy úrvacsorai kendő is található ebből a korszakból, amelyet viszont nem találunk a Debreczeni László-féle vázlatokon, így az is lehetséges, hogy eredetileg egy másik gyülekezet használta. Az úrvacsorai kendő méretei 97,5×98,5 cm, amelyet két finoman szőtt lenvászon szél (50 és 48 cm) összeillesztéséből nyertek. Ezt díszítették lyoni fémszállból vert csipkével, és vont fémszállal hímezték ferde lapos öltést alkalmazva. Készítője kétféle növényi motívumokra emlékeztető csipkét választott (virágok és levelek), amelyeket a kendő egymással szemben fekvő oldalára illesztett. A keskenyebb csipkével zárt oldalakon találjuk a két hímzett sávot, amely szimmetrikus.

A fémszállal hímzett motívum szimmetrikus szerkezetében a reneszánsz kor indás motívumaira ismerünk. A motívumot a kendő széle felé egyenes vonal zárja, amelyre merőlegesen találjuk a szárat, egységekre tagolva a sáv hullámzó vonalát. Ezen meghatározott rend szerint váltakoznak virágok, bimbók, levelek, indák. Az alapanyag károsodást mutat: hiányokat és foltokat találunk, a fémfonálról pedig lekopott a nemesfém. A hiányzó részeket helyenként foltozással próbálták javítani. A kendőnek nincs felirata, hozzátartozó leltárszámot sem találtunk, a leltár szükségzavúsága miatt semmiképpen sem azonosítható.

Hátszeg esete annyiban különbözik a Dévától, hogy itt elég sok korabeli jegyzet maradt a textíliákról. 1700-tól kezdődően több alkalommal részletesen felsorolják a gyüle-

¹² Buzogány-Ősz 267.

¹³ Leltári Napló, 1972. I. 1., Dévai Református Egyházközség.

kezet használatában lévő klenódiumokat és textíliákat, ám jelen esetben is elsősorban az 1796-osra hagyatkozunk, mert ez a legrészletezőbb. Ez alapján 6 abrosza volt, amelyek közül egyik, felirata alapján, az Óraljaboldogfalvi Református Egyházközség tulajdonát képezte.¹⁴ Ezenkívül még egynek volt felirata, és ez a terítő napjainkban is megtalálható az egyházközség tulajdonában. A 6 darab keszkenő közül a legkorábbi felirattal jelzett 1691-es évszámot viselte, adományozója Tsulai Balás és Tornia Sofia volt.¹⁵ Ezt a darabot már az 1782-es jegyzék¹⁶ rongyosnak ítéli, de még Debreczeni László is látta 1930-ban.¹⁷ Pulpitusra való kendője 2 volt még ekkor a gyülekezetnek, amelyek közül egyiket fémszállal hímezték, a másikat meg nyomtatott mintával díszítették.

Debreczeni a fenn említett keszkenőn kívül még 4 darabról szól, és 4 terítőről is, ezek azonban nem maradtak fenn, és az is gondot okoz, hogy megállapítsuk, eredetileg melyik gyülekezet tulajdonában voltak. Például az egyik terítő feltehetően Tustyáról származik, ugyanis az 1774. évi vizitáció¹⁸ megemlíti Ugron Ádámné Tsulai Anna adományát, és ugyanezen neveket találjuk a Debreczeni által leírt terítőn is.¹⁹

A napjainkban is létező hátszegi textíliák közül csak egyről bizonyítható, hogy Csulai Pálné Szilágyi Borbála valóban az itteni református egyházközség számára adta. A terítő fehér lenvászonból készült (mérete: 171,5×183 cm), amelyet két szélből (92 és 91 cm) illesztettek össze. Lyoni fémszállból varrt csipkével keretezték, felületét sodorlatlan színezett selyemmel és fémszállal (lyoni) hímezték, lapos öltéstípusokkal, a fonalakat váltakoztatva. A hímező a sarkokba és az oldalak közepébe helyezte el a motívumok egy részét, majd két egymással szembeni sorba tette a feliratot, amelynek betűi közé két-két azonos motívumot is beillesztett. A terítő közepére is került egy motívum, melyet olaszkoszorú vesz körül.

A sarokmotívum zárt szív alakú forma, melynek vonalát duplán rajzolták meg. Külső ívén levélkéik sorakoznak, felső részéből tulipán nő ki. Belső felületén ugyancsak szív alakú formára ismerünk, amelyet fogazott levél keretez. Ebből szimmetrikusan két zárt gránátalma nő ki, közöttük egy pötty látható. Az egész motívum rajzán megfigyelhető, hogy török hatásra a zöld, sárga, piros és arany fonal váltakoztatásával hímezték, ferde lapos öltéssel. A felirat közé ékelődött motívum két irányban is szimmetrikus. Középső eleme (egy pötty) jelenti a szimmetriák középpontját. Két egyenes szár csatlakozik hozzá – így alakítván ki az egyik tengelyt –, amelyek egy-egy tulipánban végződnek. A másik irányban egymásra helyezett két zárt gránátalmát figyelhetünk meg, amelyeket karéjos szélű levelek fognak közre.

Oldalközepén ismét szív alakú formával találkozunk, ennek külső ívét bimbók keretezik, felső részén különböző növényi elemeket találunk (levél, bimbó), középső felületén stilizált kétfejű sas, mellette néhány bimbó és pötty.

Középső motívuma erősen stilizált madár, amelyet hasonló módon hímezték, mint a terítő többi elemét. Ezt keretezi az olaszkoszorú, amely tulajdonképpen egymáson áthajló szárból áll, így 18. századi hímezésekre jellemző mandula alakú formát képez, felületén pöttyökkel díszítve. Külső oldalára, egymást váltva a sorban, levelek, indák és stilizált gránátalmák hajlanak.

¹⁴ Buzogány–Ósz 2005. 40.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo. 35.

¹⁷ Debreczeni L.: *i. m.* 72.

¹⁸ Buzogány–Ósz 2007.

¹⁹ Debreczeni L.: *i. m.* 72.

Amint már említettük, a terítő felületén színes selyemmel hímzett felirat is olvasható, betűinek színe váltakozik:

T[ekintetes]:N[emes]:TSULAI PÁLNÉ SZILÁGYI BORBÁRA Asszony
 AZ HÁTSZEGI REF[ormátus] EK[k]LESIANAK / 'E KIS AJÁNDÉKOT
 TELLYES SZIVből Tereidte [!] URI ASZTALÁRA 1728. 28 Sz[ent]:
 András havának Advent nevő NAPJÁN Habik 2w

A feliratról tudjuk meg, hogy a textíliát Csulai Pálné, Szilágyi Borbála adományozta a hátszegi református gyülekezetnek 1728-ban. A betű mérete egyenlőtlen, váltakoznak a majuszkulák és minuszkulák, valamint egyes elemek nehezen azonosíthatóak. Az egész terítőt egyenlőtlen hímzés és rajz jellemzi, ami arra enged következtetni, hogy gyakorlatlan kéz varrta. Állapotát tekintve, hiányokat figyelhetünk meg, és helyenként kigyengült az alapanyag is, ezeket cérnával foltolták meg, máshol pamutvásznat varrtak, hogy megerősítsék. A selyemfonal veszített színéből, és a fém helyenként levált a hordozó selyemfonalról a rendszeres mosás miatt. A jelenleg is használatos 1-es leltár-számot vászondarabkára varrták, és ezt erősítették a terítő egyik sarkába.

A gyülekezet tárgyra vonatkozó összeírások közül csak az 1700., az 1782. és az 1796. évi tartalmaz részletesebb leírást a textíliákról. Érdekes, hogy ezt a terítőt nem említi az 1782-ben készített jegyzék, pedig a felirat szerint ekkor már az egyházközség tulajdonát kellett képeznie. Az 1796-os konskripció viszont már részletesen leírja. Ha hihetünk a jegyzőnek, akkor a len alapanyag „sziléziai gyolcs”, míg a hímzés eredeti színvilága „karmazsin, púpelszín, kék és hollószín”, azaz vörös, kék és fekete.

A másik feliratos terítőt jóval később adományozták a református egyháznak, csak azt nem lehet egész pontosan tudni, melyik gyülekezetnek. Az úrasztali terítő lenvászon 169x178 cm felületét két szél (85 és 84 cm) összeillesztéséből nyerték. Sodoratlan színezett selyemszálak váltakoztatásával, huroköltéssel szegték, és ugyanezzel a fonallal készült a szélek összeillesztése is. Ugyancsak azonos fonalat alkalmaztak a keresztöltéssel készült hímzéshez és felirathoz is. Az öltések egyenes kivitelezése és a motívumok rajza gyakorlott kézre vall, kivételt képez az időpontot rögzítő feliratrész. A terítő sarkaiba szorítva növényi motívumokat találunk, befele haladva a szórt motívumok sávos elrendezésére ismerünk, majd következik a felirat egymással szembeni két oldalon, míg a terítő közepe díszítetlen marad. Egyszerre mutat követhetőséget és ügyetlenséget is ez az elrendezés.

A sarokmotívumok egy oldalra ívelő szár végén található nyílt, felülnézetből stilizált virág, amely szegfűre vagy búzavirágra emlékeztet (ezeket általában oldalnézetből ábrázolják). Ennek a virágnak három bimbóját látjuk még a szár ívén, amelyek mellett levelek és indák vannak. Ezt a motívumot a vörös szín használata jellemzi. Érdekessége továbbá, hogy az ívben hajló vonalak a szabad rajzra épülő motívumok jellemzői, itt viszont egy szálszámolásos hímzésteknikát alkalmaztak.

Az első sáv két motívum váltakozásából áll össze, minden oldalon három-három egy irányba tekintő szarvast, illetve ágat látunk. A zöld dombon ágaskodó szarvas alakját vörös színnel rajzolták meg, felületét drappal töltötték ki, a nyakát átlövő nyíl és a feje fölött látható korona színe kék.²⁰ Az ágak esetében csak körvonalakat látunk, amelyek zöld színnel rajzolják meg a levelek alakját és vörössel a gyümölcsökét. A második

²⁰ Debreczeni László címerállatnak véli, de én nem találtam meg a család címerét, ezért ezt nem látom igazoltnak..

sáv egyetlen ismétlődő eleme ágon pihenő színes madár, amelynek körvonalát oldalankét háromszor vagy négyszer hímezték.

A harmadik sáv elemei megegyeznek az első sáv elemeivel, csak a számuk tér el, miszerint itt minden oldalon csak két-két szarvast és ágat látunk.

A felirat majuszkulákból épül fel:

[demsusi²¹] LUKATS JOSEF CSONGRADI SUSANNA
ADTAK AZ UR ASZTALARA ANNO 1786

A betűk egyenletesen követik egymást, azonos méret és távolság jellemzi őket, kivéve az „ANNO 1786”-os szakaszt. Egyik oldalon az adományozók neveivel találkozunk, a másik a terítő funkciójára utal és az adományozás évszámát rögzíti. Felületén több kisebb folt található és néhány esetben a vörös fonal levérzett a mosásnak köszönhetően. Hátoldalára a 11-es leltárszámot rögzítették, amit előzőleg egy vászondarabkára varrtak. A textília eredetére talán a Debreczeni László-féle vázlatok derítenek fényt,²² amelyek között megtaláljuk a terítő rövid leírását a Nagypestényhez tartozó ingóságok között. Innen értesülünk arról is, hogy egy évvel korábban egy kendőt is adományozott a házaspár, amelynek sarkait és oldalközepét hasonló motívumokkal díszítették, és azonos felirattal látták el. Sajnos, ez az adat csak azt igazolja, hogy a tárgyak 1930-ban a Nagypestényi Református Egyházközség tulajdonában voltak, ugyanis nem szerepelnek az 1790-es évek összeírásaiban. Így még mindig fennáll annak a lehetősége, hogy eredetileg valamelyik más gyülekezetnek adományozták őket. Azt sem tudjuk, a terítő pontosan mikor került Hátszegre és mi lett a többi textíliával, de bizonyos, hogy átszállításuk 1930 után történt meg.

A kendő eredetéről, amely ma szintén Hátszegen található, semmi pontosat nem tudunk. A korabeli leírások közül nagyon sok ráillik erre a darabra is. Alapanyaga (104x105 cm) finom szövésű pamutvászon, amelyet egyetlen darabból szabtak és vont fémszállal díszítettek, huroköltéssel szegték körbe, sarkaiba hangsúlyos hímezett motívumokat helyeztek. A lapos öltés változatai közül előfordul a kétoldalas lapos öltés, a ferde lapos öltés és a mintázott lapos öltés.

Azonos sarokmotívuma csigavonalban ívelő szárra épül, amelyeket a minta rajzolója tükrösen rendezett el a felületen. A motívum fogazott szélű levélből indul, amelyet fogazott szirmú rózsa (rozetta) követ. Utána következik a jobbra vagy balra ívelő szár, amelynek végén hangsúlyos akantuszvirág²³ (vagy gránátalma?) van. Íves szirmai körül pöttyöket látunk, míg a szirmok belsejében egy-egy sűrűn hímezett felület van. Hasonló megoldású a szirmok által határolt kör alakú magház is, amelynek tetején fogazott szélű levélre és indákra emlékeztető részleteket találunk.

A szár vonalán fogazott szélű levélpár után mellékágak következnek, amelyek a száron áthajolva, a 18. századi motívumra jellemző mandula alakú felületeket alkotnak, ezeket a hímező, jelen esetben, három-három pöttyel díszített. A mellékágak végén zárt és nyílt gránátalma, fogazott szélű levél váltakozik. A különböző szárazon meg levél- és indapárok váltják egymást. A kendőn nem találtunk feliratot, bár nem lehetetlen, hogy a két sarokmotívum közötti vászoncsík helyén valamikor az adományozó neve szerepelt, ezt viszont semmi nem támasztja alá.

A vászoncsík nem egyedüli a kendő felületén, több helyen is találkozunk foltozással, amelyekkel a hiányokat igyekeztek pótolni. Hiányokkal kell számolnunk a díszítés

²¹ Debreczeni L.: *i. m.* 89.

²² Uo.

²³ Ez egy olasz eredetű stilizált virágforma, amely nem azonos a tulajdonképpeni akantusz virágával.

esetében is, valamint megfigyelhető, hogy a nemesfémréteg lekopott a vörös rézdrótról, máshol meg elfeketedett.

A kendőn két leltárszám is található, egyiket (5) papírdarabkára írva ragasztottak a hímzésre, míg a másik (19) a hátoldalon vászondarabkán található. Ez arra utal, hogy két különböző leltározás alkalmával külön számot adtak a kendőnek, amely később került Hátszegre, ugyanis Debreczeni László 1930-ban készült vázlatlapjain nem említi.

Összességében tekintve a hunyad-zarandi térség református gyülekezeteinek ránk maradt emlékenyagáról elmondható, hogy nagyon kis százalékból maradtak fenn 17–18. századi textíliák. Ha figyelembe vesszük a Debreczeni László feljegyzéseit, vázlatait, azt is megállapíthatjuk, hogy nagyon sok értékes tárgynak veszett nyoma a 20. század utolsó kétharmadában.

A cikkben említett két településen – Déván és Hátszegen – ma összesen három darab 18. századi református úrasztali terítőt találunk, amelyek közül csupán egy-egy darab köthető a tulajdonos református gyülekezetekhez, mégpedig feliratuk alapján. A feliratok szerint ismerjük meg adományozóikat és az adakozások időpontjait is. Bár alapanyaguk nagyon hasonló és mindkettőt selyemmel és fémszállal hímezték, díszítésükből is szembetűnik, hogy míg a Déván található terítő gyakorlott, szakavatott kéz munkája, addig a Szilágyi Borbára által adományozott darab házi készítésű.

A hátszegi gyülekezet tulajdonában lévő harmadik terítőről tudjuk ugyan, hogy kik adták és mikor, csak abban nem vagyunk biztosak, hogy melyik egyházközség számára. Nemcsak készítésének időpontját, hanem hímzéstechikáját tekintve is eltér az előbbi két darabtól. Ugyanakkor figurális elemekkel is találkozunk.

Egy-egy úrvacsorai keszkenőt találunk a két egyházközség tulajdonában, hímzésükhöz aranyozott és ezüstözött fémfonalat használtak, ám motívumrendszerük teljesen különböző. A Déván látható darab kialakítása szimmetrikus és a reneszánszban uralkodó formavilághoz kapcsolódik. Értékét növeli az oldalakat szegélyező aranyozott lyoni fémszállból kialakított csipke. A másik keszkenő motívuma csigavonalra épül. Az ilyen jellegű motívumok a 18. század második felétől kezdtek elterjedni Erdélyben és egyik leggyakoribb motívumává váltak a 18. századi hímző művészetnek.

Irodalom

- Buzogány Dezső–Ósz Sándor Előd (összeáll.): *A hunyad-zarandi egyházközségek történeti katasztere I–II–III.* „Erdélyi Református Egyháztörténeti Adatok 2/1–3” Kolozsvár 2003–2007.
- Debreczeni László: *Vázlatkönyvek.* „Darkó–Debreczeni Gyűjtemény”, Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár, Kolozsvár 1930.
- E. Nagy Katalin–Kralovánzky Mária–Mátéfy Györk–Járó Márta: *Textiltechnikák.* Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 1993.
- László Emőke: *Vászonalapú reneszánsz és barokk hímzések.* „Az Iparművészeti Múzeum Gyűjteményei II.” Iparművészeti Múzeum, Budapest 2001.
- Palotay Gertrúd: A magyar református templomok úrasztali terítői. In: *Magyar Református Templomok I.*, Szerk. Kováts J. István, Atheneum, Budapest 1942. 288–313.

Textiles from the 18th Century at the Reformatted Congregations of Déva and Hátszeg

The two chosen congregations can be found in towns of the historical Hunyad-Zarand region. Among the characteristics of this Transylvanian area is that it lost a

major Hungarian population during the last centuries. Reformatted congregations died out so many historical and cultural monuments and objects were also lost in time.

The congregations of Deva and Hatszeg have a specific character. In the last century many objects were moved here, on purpose to save them, from the surrounding churches, where no reformatted lived anymore. Unfortunately only a few textiles survived till our days: at Deva – two pieces, at Hatszeg – three pieces.

One of them was donated to Deva, and one to Hatszeg, as we can read from the inscriptions on the textiles, telling us also by whom and when they became property of the congregation. From earlier documents can we localize another in scripted (the name of the donator and date) piece to Nagypestyeny, now found at Hatszeg. But in case of two textiles we have no information about their origin.

All five textiles, having a white cross fabric material of flax or cotton, were embroidered with colored silk and metallic threads, showing mostly floral patterns.

The present study / article presents in detail these embroideries which are specific artifacts of the 18th century Transylvania.